

Od Układu Warszawskiego do Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Rosja wobec NATO

Streszczenie: *Potencjał militarny i ekonomiczny, jak również położenie geograficzne Rosji są czynnikami sprzyjającymi realizację mocarstwowej polityki. Wymusza to jednocześnie konieczność kształtowania sieci sojuszy. Zarówno w ramach Układu Warszawskiego, jak i Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, Rosja zawsze zachowywała pozycję dominującą. Jednocześnie rywalizowała z NATO, starając się uzyskać przewagę lub osiągnąć co najmniej równowagę sił.*

Wprowadzenie

Federacja Rosyjska stanowi największy pod względem terytorium kraj świata, który ma dostęp do akwenów morskich i oceanicznych. Graniczy z 16 państwami¹. Jak zaznacza R. Kłaczyński, rosyjski potencjał militarny i ekonomiczny, jak również położenie geograficzne, umiejscawiają ten kraj wśród największych potęg świata². Będąc kontynuatorką tradycji zarówno carskich, jak i radzieckich, Rosja zawsze dążyła do utrzymywania swojej mocarstwowej pozycji w regionie. Jednak ostatnia dekada XX wieku oraz obecna sytuacja geopolityczna jest jednym z najtrudniejszych okresów w jej historii³. Począwszy od likwidacji Układu Warszawskiego po rozpad Związku Radzieckiego oraz obecną rywalizację wojskową z państwami NATO w ramach Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, Rosja dokłada wszelkich starań, aby zachować swoją dominującą pozycję w regionie.

Układ Warszawski

Dnia 14 maja 1955 r. w Warszawie został podpisany sojusz polityczno-wojskowy pomiędzy ośmioma państwami Europy Środkowo-Wschodniej, powszechnie znany jako Układ Warszawski. Jego oficjalna nazwa brzmiała: Układ

¹ R. Kłaczyński, *Federacja Rosyjska i Republika Białoruś na przełomie XX i XXI wieku. Studium historyczno-polityczno-gospodarcze*, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków 2017, s. 20-21.

² Tamże, s. 13.

³ Tamże, s. 39.

o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej⁴. Układ Warszawski został stworzony z inicjatywy Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. W jego skład weszły następujące państwa: Albania, Bułgaria, Czechosłowacja, Niemiecka Republika Demokratyczna, Polska, Rumunia, Węgry i ZSRR (Albania wystąpiła z Układu w 1968 r., a NRD – w 1990 r.)⁵. Jak podkreśla T. Leszkowicz, oficjalnym powodem powstania Układu Warszawskiego była remilitaryzacja Republiki Federalnej Niemiec i włączenie jej w struktury Paktu Północnoatlantyckiego, w rzeczywistości jednak było to związane ze zmianami w formach podporządkowania przez ZSRR państw demokracji ludowej⁶. Główne dowództwo UW ulokowane było w Moskwie, a Zjednoczonymi Siłami Zbrojnymi kierowali wojskowi radzieccy.

Według Leszkowicza, Układ Warszawski przede wszystkim funkcjonował jako straszak wobec państw w krajach bloku wschodniego, które przejawiały tendencje reformatorskie lub separatystyczne⁷. Na przykład, przeprowadzone były wspólne ćwiczenia wojskowe („Szumawa” na terytorium Czechosłowacji, „Sojuz 81” na terenie Polski) oraz operacja „Dunaj” w 1968 r., w ramach której miała miejsce interwencja w celu zdławienia wolnościowych ambicji społeczeństwa czechosłowackiego (tzw. Praskiej Wiosny)⁸. Ze względu na zmiany ustrojowe w państwach Układu Warszawskiego na przełomie lat 80. i 90., w 1991 r. Układ Warszawski ostatecznie zakończył swoją działalność⁹.

Układ o Bezpieczeństwie Zbiorowym

Po rozpadzie Związku Radzieckiego dla Rosji, jako prawnego spadkobiercy imperium, jednym z najważniejszych zadań było utrzymanie dotychczasowego wpływu w byłych republikach Związku, dlatego oczywistym było powstanie regionalnych struktur współpracy między nowymi państwami, takich jak Wspólnota Niepodległych Państw czy Układ o Bezpieczeństwie Zbiorowym podpisany 15 maja 1992 r. w Taszkencie (przy czym należy uwzględnić, iż nie wszystkie kraje dawnego ZSRR podjęły sojusz wojskowy z Rosją, a rywalizacja o strefę wpływów z NATO przeniosła się na tereny dawnego państwa radzieckiego)¹⁰. Układ o bezpieczeństwie zbiorowym został podpisany pomiędzy Rosją,

⁴ Dzieje.pl, *60 lat temu powołano do życia Układ Warszawski*, <https://dzieje.pl/aktualnosci/60-lat-temu-powolano-do-zycia-uklad-warszawski>, data dostępu: 1.07.2019.

⁵ Tamże.

⁶ T. Leszkowicz, *Jak powstał i funkcjonował Układ Warszawski?*, <https://histmag.org/jak-powstal-i-funkcjonowal-uklad-warszawski-5690>, data dostępu: 1.07.2019.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

¹⁰ Z. Śliwa, D. Brązkiewicz, *Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym*, „Kwartalnik BELLONA”, Nr 3/2010, s. 102; A. Bobryk, *Między Unią Europejską a Wspólnotą Niepodległych Państw. Pogranicze*

Uzbekistanem, Kazachstanem, Tadżykistanem, Armenią i Kirgistanem, do których dołączyła w 1993 r. Białoruś wraz z Azerbejdżanem i Gruzją, a Ukraina i Mołdawia przyjęły status obserwatorów¹¹. Sojusz ten został zawarty na okres pięciu lat z możliwością dalszego przedłużenia, natomiast w wyniku zmiany sytuacji politycznej w regionie pod koniec XX wieku Azerbejdżan, Gruzja i Uzbekistan wycofały się ze współpracy w ramach Układu, a Ukraina i Mołdowa nie były już zainteresowane integracją wojskową w ramach tej grupy państw. W 1999 r. tylko sześć państw - Armenia, Białoruś, Kazachstan, Kirgistan, Rosja i Tadżykistan - podpisały „Protokół w sprawie rozszerzenia Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym”, na podstawie którego ukształtowano nową formułę i ustanowiono automatyczną procedurę przedłużania umowy na okresy pięcioletnie¹². Do 2002 roku Układ o Bezpieczeństwie Zbiorowym funkcjonował jako sojusz regionalny, który odegrał ważną rolę w utrzymaniu ścisłej współpracy i wzajemnego zrozumienia w dziedzinie wojskowo-politycznej. Natomiast 14 maja 2002 r. w Moskwie, Rada Bezpieczeństwa Zbiorowego, podjęła decyzję o nadaniu Układowi o Bezpieczeństwie Zbiorowym statusu międzynarodowej organizacji regionalnej (OUBZ)¹³. W 2005 r. do OUBZ dołączył Uzbekistan w głównej mierze ze względu na polityczno-społeczną sytuację w kraju¹⁴.

Jak zaznaczają Z. Śliwa i D. Brązkiewicz, duże znaczenie w OUBZ przypisuje się współpracy wojskowej¹⁵. Zgodnie z art. 4 i 6 Traktatu OUBZ celem współdziałania jest zapewnienie zbiorowego i narodowego bezpieczeństwa państw członkowskich OUBZ poprzez utrzymanie na właściwym poziomie potencjału obronnego każdego państwa członkowskiego, sił i środków systemu bezpieczeństwa zbiorowego w celu wykonywania niezbędnych misji oraz zadań, a także poprzez terminową reakcję na ewentualne wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego i zbiorowego państw członkowskich OUBZ¹⁶. Istotne znaczenie w tym zakresie mają połączone siły szybkiego reagowania, które systematycznie podnoszą poziom swojego wyszkolenia podczas organizowanych na terenie różnych państw członkowskich ćwiczeń wojskowych i mają duże znaczenie praktyczne w sytuacjach kryzysowych. Poza tym, w skład wojsk OUBZ wchodzi również połączone regionalne grupy wojsk. Współpraca funkcjonuje także w zakresie systemów i infrastruktury wojskowej¹⁷.

polsko-białoruskie w świetle publikacji „Słowa Podlasia” (2015-2016), [w:] Z. Kurcz (red.), *Polskie pogranicza w procesie przemian*, T. IV, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017, s. 203.

¹¹ Организация Договора о коллективной безопасности, *От Договора к Организации*, <https://odkb-csto.org/25years/>, data dostępu: 01.07.2019.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

¹⁴ Z. Śliwa, D. Brązkiewicz, *Organizacja Układu o Bezpieczeństwie...*, s. 103.

¹⁵ Tamże, s. 106.

¹⁶ Организация Договора о коллективной безопасности, *От Договора к Организации...*

¹⁷ Организация Договора о коллективной безопасности, *От Договора к Организации...*

OUBZ jako instrument wojskowej rywalizacji Rosji z państwami NATO

Warto zaznaczyć, iż stopień uzależnienia poszczególnych państw członkowskich OUBZ od Rosji jest różny, co też ma znaczenie w kontekście rywalizacji wojskowej Rosji z państwami NATO. Przykładowo, Białoruś odgrywa specyficzną rolę leżąc na strategicznym styku Europy Środkowo-Wschodniej i stanowiąc „ważny element polityczno-terytorialny w odradzającej się mocarstwowości Federacji Rosyjskiej”¹⁸. Jak podkreślają Śliwa i Brądkiewicz, Białoruś ma też szczególne znaczenie w zakresie polityczno-wojskowym „wobec rozszerzenia NATO na wschód oraz dyskusji na temat przystąpienia Ukrainy do europejskich struktur wojskowych i polityczno-ekonomicznych”¹⁹.

W odniesieniu do innych państw członkowskich OUBZ należy zwrócić uwagę, iż stanowią one ważny element sojuszy i regionalnych działań Federacji Rosyjskiej na Kaukazie oraz w Azji Centralnej²⁰. Przykładowo współpraca z Armenią stanowi na obszarze Kaukazu ważną przeciwwagę dla Gruzji, która podjęła działania na rzecz wstąpienia do NATO. Na terenie Armenii znajduje się 102 rosyjska baza wojskowa. Jest ona najlepiej wyposażoną bazą wojskową na tych terenach, co ma duży wpływ na sytuację w tym regionie²¹. Kazachstan z kolei ma duże znaczenie dla Rosji ze względu na posiadanie ogromnych złóż ropy naftowej i gazu ziemnego. Nie bez znaczenia jest również aspekt demograficzny, gdyż zamieszkuje tam liczna mniejszość rosyjska. Co więcej, na terenie Kazachstanu znajduje się ważny ośrodek rosyjskiego programu kosmicznego - Bajkonur²². Natomiast znaczenie Kirgistanu, Uzbekistanu i Tadżykistanu też jest dość istotne dla Rosji, która prowadzi tu politykę skierowaną na ograniczenie wpływów Stanów Zjednoczonych i Chin oraz wzrost swoich wpływów ekonomicznych²³.

Podsumowanie

Podsumowując, zarówno w ramach Układu Warszawskiego, jak i Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, Rosja starała się zachować pozycję dominującą. Trend ten jest nadal aktualny. Niemniej OUBZ, jak twierdzą niektórzy eksperci, w przyszłości raczej nie spełni swoich pierwotnych aspiracji, by stać się sojuszem wojskowym odpowiadającym siłą i operacyjnymi możliwościami działania NATO. Prawdopodobnie sojusz ten będzie służył jako platforma ograniczonej współpracy obronnej, pozostawiając Rosji możliwość wpływu na kwestie bezpieczeństwa,

¹⁸ Z. Śliwa, D. Brądkiewicz, *Organizacja Układu o Bezpieczeństwie...*, s. 104.

¹⁹ Tamże, s. 105.

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

²³ Tamże.

pojawiające się w poszczególnych państwach członkowskich²⁴. Istotne jest również to, że w celu zwiększenia dominacji nad swoimi eurazjatyckimi sąsiadami Moskwa koncentruje się raczej na podtrzymaniu stosunków dwustronnych niż rozwijaniu OUBZ. Można więc przypuszczać, że sojusz ten będzie mało efektywny z powodu utrudnionego podejmowania wspólnych działań i skuteczności ich realizacji²⁵.

Literatura

- Bobryk A., *Miedzy Unią Europejską a Wspólnotą Niepodległych Państw. Pogranicze polsko-białoruskie w świetle publikacji „Słowa Podlasia” (2015-2016)*, [w:] Z. Kurcz (red.), *Polskie pogranicza w procesie przemian*, T. IV, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017.
- Dzieje.pl, *60 lat temu powołano do życia Układ Warszawski*, <https://dzieje.pl/aktualnosci/60-lat-temu-powolano-do-zycia-uklad-warszawski>, data dostępu: 1.07.2019.
- Kłaczyński R., *Federacja Rosyjska i Republika Białoruś na przełomie XX i XXI wieku. Studium historyczno-polityczno-gospodarcze*, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków 2017.
- Leszkowicz T., *Jak powstał i funkcjonował Układ Warszawski?*, <https://histmag.org/jak-powstal-i-funkcjonowal-Uklad-Warszawski-5690>, data dostępu: 1.07.2019.
- Организация Договора о коллективной безопасности, *От Договора к Организации*, <https://odkb-csto.org/25years/>, data dostępu: 01.07.2019.
- Śliwa Z., Brądkiewicz D., *Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym*, „Kwartalnik BELLONA”, Nr 3/2010.
- Worldview.stratfor.com, *Why Russia's Military Alliance Is Not the Next NATO*, <https://worldview.stratfor.com/article/why-russias-military-alliance-not-next-nato>, data dostępu: 01.07.2019.

From the Warsaw Pact to the Collective Security Treaty. Russia–NATO Relations

Summary: The military and economic potential as well as the geographical position of Russia are all favourable factors for the implementation of a superpower policy. This also forces the necessity to shape a network of alliances. Both under the Warsaw Pact and the Collective Security Treaty, Russia has always retained a dominant position. At the same time, it has competed with NATO trying to gain an advantage or at least achieve a balance of power.

Keywords: security, the Warsaw Pact, the Collective Security Treaty, Russia, NATO

²⁴ Worldview.stratfor.com, *Why Russia's Military Alliance Is Not the Next NATO*, <https://worldview.stratfor.com/article/why-russias-military-alliance-not-next-nato>, data dostępu: 01.07.2019.

²⁵ Tamże.